

U POVODU ZNAČAJNE KNJIGE O ETIMOLOGIJI¹

UDK 801.54:808.62-312.2:591.9 (262.3)

Iza sažetog prikaza razvoja etimologije kao lingvističke discipline dolazi pregled razvoja etimoloških proučavanja u Hrvatskoj i u južnoslavenskim zemljama. Autor se sasvim kratko zadržava na etimološkim proučavanjima romanizma, a posebice dalmatinskih elemenata, u hrvatskim govorima jadranskog područja, da bi zatim prešao na detaljniji prikaz vanjskih značajki knjige V. Vinje *Jadranska fauna. Etimologija i struktura naziva, I—II*, i prilika u kojima je to djelo začeto i ostvareno. Uz pomoć, među ostalim, i stanovitog broja primjera, središnji dio članka nastoji osvijetliti metodu etimološkog istraživanja koju je V. Vinja primijenio u svojoj knjizi i glavne tipove denominacije koji su izdvojeni zahvaljujući toj metodi. Članak završava ocjenom vrijednosti te knjige sa stajališta metodologije etimoloških istraživanja i sa stajališta jezične povijesti Jadrana i Sredozemlja.

I samo ustrojstvo ljudskoga jezika stalno tjera govornike da pokušavaju tumačiti, i da tumače, riječi vlastitog jezika, da traže njihovo »pravo«, »iskonsko« značenje, pa nećemo biti daleko od istine ako ustvrdimo da je etimologija riječi zanimala ljude jamačno otkako je jezika. Nije zato ni čudno što etimološka tumačenja naziva i imenâ nalazimo i u najstarijim sačuvanim tekstovima i što prvi evropski koraci u znanstvenom tumačenju svijeta koji okružuje čovjeka posebnu pozornost posvećuju upravo nastanku imena stvari, odnosno »pravom«, »iskonskom« značenju riječi.² No iako je etimologija već u starih Grka — osobito u helenističkoj Aleksandriji od III. i II. st. pr. n. e. — bila cijenjena disciplina, moramo odmah naglasiti da će ona tek u XIX. i XX. st. prekoračiti okvire nagađanja i intuicije i izraditi takvu metodologiju istraživanja koja će omogućiti provjeravanje, objektivno vrednovanje njezinih rezultata. Za stanovit broj riječi, i do stanovite mjere, antička je etimologija bila kadra obaviti posve korektne elementarne etimološke analize. Čini se da je glavni ograničavajući čimbenik bio odnos antičkih etimologa prema jezicima: kako su strogo lučili grčki i latinski, kao jezike vrijedne i dostojne svestranog proučavanja, od tzv. barbarskih jezika, koji ničim ne zavređuju posebno zanimanje, oni najčešće za pravu i svestranu etimološku analizu i nisu raspolagali dovoljno bogatom građom. Skromni ali časni dosezi antičke etimologije velikim su se dijelom izgubili (unatoč pojedinim iznimkama) u razmahivanju naivne mašte srednjovjekovnih skolastičkih etimologa, a ni novo vrednovanje pučkih jezika nakon humanizma i renesanse ni upoznavanje njihove genetske šarolikosti i njihova golemog broja nakon velikih geografskih otkrića nisu odmah urodili takvim rezultatima koji bi tu staru disciplinu mogli metodološki obnoviti. Iako su već u XVI. i XVII. st. neki filolozi naslućivali stanovita opća načela etimologije,³ a neki od njih dali i tak-

¹ Vojmir Vinja, *Jadranska fauna. Etimologija i struktura naziva*, I (504. str.), II (558 str.), JAZU-Logos, Split, 1986.

² Usp.: Georges Mounin, *Histoire de la linguistique des origines au XXe siècle*, Paris, 1967, vol. I, str. 91—93; Pierre Guiraud, *L'Étymologie* (Coll. »Que sais-je?«, N° 1122), Paris, 1979, str. 5, 11, 13.

³ U tome počasno mjesto nedvojbeno pripada francuskom filologu Gillesu Ménageu (1613—1692); usp.: Carlo Tagliavini, *Le origini delle lingue neolatine*, Bologna, 1964, str. 6—7; P. Guiraud, o.c., str. 14, 24. U XVIII. st. pravim se pretečom moderne etimologije može smatrati Anne Robert Jacques Turgot (1727—1781) svojim člankom »Étymologie«, u *Enciklopediji*; usp.: P. Guiraud, o.c., str. 14—15, 27—34.

va etimološka rješenja kojima ni danas ne bismo mogli pronaći bitnijih prigovora, ipak će etimologija sve do XIX. st. ostati područje prepušteno razigranoj i često neobuzdanoj fantaziji. Nije zato čudno što su kritički i racionalni umovi kadšto zazirali od etimologije, ili je prezirali. Voltaire je, npr., za etimologiju jetko ustvrdio da za nju vokali ne vrijede ništa, a konsonanti vrlo malo; pučkija varijanta takvoga stava nevjerice prema mogućnostima etimologije izražava se danas podrugljivom tvrdnjom kako je etimologija kadra dokazati i to da riječ *violina* dolazi od imena *Nabukodonosor*.

Prekretnicu u etimološkim istraživanjima označilo je potkraj XVIII. st. veliko otkriće načela jezične srodnosti, a u XIX. st. nastanak poredbeno-povijesne lingvistike, koji je omogućilo to otkriće. Otada se etimološka identifikacija više nije izvodila na temelju sličnosti i slučajnih asocijacija, kao subjektivnih i nesumjernih kriterija, nego na temelju stanovite pravilnosti u odnosima između glasovnih oblika naziva iz različitih (srodnih) jezika. Taj su kriterij potkraj XIX. st. precizirali i široko primijenili lingvisti iz mladogramatičarske škole u obliku tzv. fonetskih zakona (danas se radije služimo terminom »konstantna fonetska podudarnost«). Zahvaljujući tom jednostavnom i sigurnom kriteriju, etimološka je disciplina stekla mogućnost provjeravanja vlastitih rezultata, pa su na tim osnovama krajem XIX. i početkom XX. st. provedena mnogobrojna i plodonosna etimološka istraživanja.⁴ Ali onako kako su se množila istraživanja i njihovi rezultati, tako su postojali očitiji i nedostaci (ili, točnije, jednostranost) mladogramatičarskog pristupa. Različite škole koje se javljaju uz mladogramatičarsku školu i nasuprot njoj (npr. lingvistička geografija, škola »Wörter und Sachen«, semantika, sociološka škola, itd.) pokazale su kako se iza glasovnog oblika riječi krije još mnogo toga, a prije svega značenje o kojemu se dotad nije eksplicitno vodilo mnogo računa.⁵ Dalja su istraživanja jasno pokazala da je etimologija jedne riječi potpuna ako smo, osim razvoja njezina glasovnog oblika, utvrdili i razvoj njezina značenja, proučili s tim u vezi značajke izvanjezične stvarnosti na koju se riječ odnosi, utvrdili njezinu geografsku i sociološku distribuciju itd. Tako etimologija, koja je i samo u svojoj glasovnoj dimenziji vrlo složena, postaje još složenija i zahtjevnija i općenito se smatra jednom od najtežih lingvističkih disciplina. Osim temeljite i svestrane jezične i lingvističke naobrazbe, širokog uvida u različita područja ljudskih djelatnosti i civilizacije, ona pretpostavlja i mnogo urođenoga dara istraživača (»njih za etimologiju«), pa se često ističe kako »se etimologije ne traže, nego se nalaze«.

* * *

Procvat etimologije krajem XIX. i početkom XX. st. u Zapadnoj Evropi i među slavenskim narodima nije imao očekivani odjek u jugoslavenskim zemljama; iako je i ovdje bilo velikih etimologa (P. Budmani, P. Skok i dr.), etimološka su istraživanja više bila plod znanja, upornosti, dobre volje i

⁴ Usp.: C. Tagliavini, o.c., str. 8—9, 13; Iorgu Iordan, *Lingvistica romanică. Evoluție — Curente — Metode*, București, 1962, str. 23—24, 28—29. et passim; Bertil Malmberg, *Les nouvelles tendances de la linguistique*, Paris, 1966, str. 12—15, 20—23; Max Pfister, *Einführung in die Romanische Etymologie*, Darmstadt, 1980, str. 23—24.

⁵ Usp.: P. Guiraud, o.c., osobito str. 36—67.

samoprijedora pojedinaca nego dugoročno vođena djelatnost pojedinih institucija ili škola. Uostalom, nije etimologija jedino područje na kojemu smo zaostajali za Evropom i za svojim mogućnostima. Za razvoj etimologije u Hrvatskoj, i općenito na slavenskom Jugu, središnje mjesto pripada romanistu Petru Skoku, iz čije će nas djelatnosti ovdje izravno zanimati samo jedan aspekt etimoloških istraživanja.

Gotovo od početka našega stoljeća Skok je provodio sustavna istraživanja romanskih elemenata koji su se sačuvali u jezicima jugoslavenskih zemalja, a posebnu je pozornost obratio romanskim elementima koji su se sačuvali u hrvatskim govorima na otocima i na istočnoj obali Jadrana. Iako su nedostajale gotovo sve predradnje bitne za izvedbu takva pothvata, Skok je — zahvaljujući temeljitoj i svestranoj lingvističkoj i filološkoj naobrazbi, poznavanju jezika romanskog, slavenskog i balkanskog kruga, zahvaljujući magistralnom vladanju mladogramatičarskom metodologijom etimoloških istraživanja — vrlo temeljito popisao i etimološki obradio glavninu one romanske građe koja se sačuvala u leksiku i onomastici na istočnoj strani Jadrana. Osim mnogobrojnih pojedinačnih Skokovih studija i članaka, dovoljno je ovdje spomenuti neke njegove sintetičke radove, npr. »Pojave vulgarno-latinskog jezika ...«⁶, »Naša pomorska i ribarska terminologija«⁷, »Dolazak Slovena na Mediteran«⁸, »Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima«⁹.

U skladu sa znanstvenim dometima svoga doba, Petar Skok je uspio obaviti pouzdanu etimološku identifikaciju najvećeg broja romanskih elemenata u hrvatskim jadranskim govorima, i to prije svega na temelju analize glasovnog oblika riječi. No zahvaljujući intenzivnom praćenju razvoja lingvistike i etimologije u svijetu, kao i svom bogatom znanstveničkom iskustvu, Skok je i sam bio svjestan (a o tome svjedoče uzgredne napomene u nekim njegovim ranijim radovima i neki kasniji radovi) da rezultati njegovih istraživanja čine samo dio etimoloških odnosa i da bi osvjetljavanje građe iz drugačijih perspektiva moglo dovesti do novih spoznaja.

Taj jadransko-romanski dio Skokovih etimoloških istraživanja nastavila su dva njegova učenika, ali u metodološki, jasno, novom smislu. Žarko Muljačić usredotočio je pozornost prije svega na istraživanje ostataka dalmatskog jezika i istraživanje drugih romanizama, nastojeći ih, proučavati u duhu suvremene, posebno strukturalne lingvistike¹⁰. Vojmir Vinja, drugi Skokov učenik, koji se intenzivno posvetio romanskoj etimologiji, usredotočio je pozornost na relativno zatvoreno područje ribarske i pomorske termi-

⁶ Petar Skok, *Pojave vulgarno-latinskog jezika na natpisima rimske provincije Dalmacije*, Zagreb, 1915.

⁷ Petar Skok, *Naša pomorska i ribarska terminologija*, Split, 1933.

⁸ Petar Skok, *Dolazak Slovena na Mediteran*, Split, 1934.

⁹ Petar Skok, *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima*, I—II, Zagreb, 1950. Dakako, među Skokovim etimološkim radovima posebno valja imati na umu njegov monumentalni *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I—IV, Zagreb, 1971—1974.

¹⁰ Osim opsežnoga kapitalnog djela *Dalmatinski elementi u mletački pisanim dubrovačkim dokumentima 14. stoljeća. Prilog raguzejskoj dijakronijskoj fonologiji i dalmatinsko-mletačkoj konvergenciji*, Rad JAZU, knj. 327, Zagreb, 1962, str. 237—380, u kojemu i pitanja etimologije zauzimaju značajno mjesto, Žarko Muljačić objavio je niz radova koji se bave etimološkim istraživanjima pojedinih problema na području hrvatskih romanizama; spominjemo ovdje samo neke radove: *Naše dalmatskomletačke posudnice*, *Jezik*, časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika, VIII, Zagreb, 1960, str. 129—139; *Dalmatske studije I*, CASALIS > kòsao, -dla, Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru (RFFZ), I, Zadar, 1961, str. 85—100; *Dalmatske studije II* (tundjela »jastuk«), RFFZ, Zadar, 1965, str. 70—82; *Neki refleksi od CAPRA u našim dijalektima*, RFFZ, Zadar, 1962, str. 115—138; *Raguseo *lāro > serbo-croato lēro »birichino«*, Studi in onore di Ettore lo Gatto e Giovanni Maver, Roma, 1962, str. 491—498; *Kanata*, Linguistica, VI, Ljubljana, 1966, str. 91—94, itd.

nologije, osobito na nazive za morsku faunu,¹¹ nastojeći etimologiji naziva prići na temelju što iscrpnije mreže zapisa s ukupnog proučavanog područja i pritome osvijetliti podjednako semantičku (značenjsku) stranu u nastanku naziva kao i psihološke, socijalne i kulturne čimbenike koji su mogli utjecati na govornike pri davanju imenâ. Ostavljajući po strani mnogobrojne manje opsežne autorove studije i priloge iz toga područja, pozabavit ćemo se njegovom knjigom u dva sveska koja predstavlja, osobito u znanstvenom i metodološkom smislu, istraživačke rezultate dostojne jednoga cijelog znanstveničkog vijeka.

* * *

Kao što ističe u predgovoru, autora su na taj opsežni pothvat ponukale mnogobrojne nedoumice ili pak očite kontradikcije na koje je nailazio u tradicionalnim etimološkim objašnjenjima. S druge strane, u značajnoj sintezi »Naša pomorska i ribarska terminologija« Petar Skok je već 1933. godine — gotovo bismo rekli vidovito — ocijenio kako ni s njegovim radom mnogo toga još nije učinjeno, i kako je »etimološko ispitivanje naših riba još (...) u prvom početku«. Tu Skokovu značajnu konstataciju V. Vinja uzima kao moto svome predgovoru, kao naznaku da u svojim istraživanjima želi poći od onoga do čega je došao njegov veliki učitelj (kao i drugi, malobrojni prethodnici), ali da jednako tako tu građu želi podvrći provjeri najmodernije lingvističke teorije i metodologije, a jednako tako provjeriti, dakako, i rezultate koje su nam namrli prethodnici. Kako dalje ističe sam autor u predgovoru, osim Petra Skoka drugi mu je veliki učitelj bio Henrik Barić koji je uvijek isticao važnost »poznavanja stvari« u lingvističkim istraživanjima, te da proučavanje te vrste naziva valja započeti od Aristotela i Plinija (Barićevo »sve je u Aristotelu« moglo bi se, uostalom, primijeniti i na cjelokupnu zapadnu civilizaciju). Daljnji je značajni poticaj dobio — velikim dijelom zahvaljujući svojem kolegi Žarku Muljačiću — upoznavanjem Saussurea i strukturalističkih gledanja na jezik. Jednom riječju, umjesto da jednostavno proučava glasovne oblike naziva, autor je svoju pozornost želio usredotočiti na semantičku motivaciju pojedinih talasozoonima, htio je proniknuti u ono što je upravo poticalo govornike da ribama i drugim bićima koja žive u moru daju ovaj ili onaj naziv. Takvi su ciljevi već od samoga početka zahtijevali od autora vrlo opsežne predradnje: morao se dobro uputiti u biologiju mora i u sistematsko nazivlje morske faune, biti u stalnoj vezi s ribarskim svijetom i sa svime što se tiče mora, prikupljati nazivlje iz stranih i novijih tekstova, riješiti pitanja koja se tiču pristupa ispitaniku i organizacije prikupljanja naziva na terenu,

¹¹ Vojmir Vinja, *Romanski elementi u govorima i toponomastici otoka Korčule*, Zagreb, 1951 (rukopis); *Calque linguistique u hrvatskom jeziku Marka Marulića*, zbornik radova Filozofskog fakulteta u Zagrebu, (ZRFFZ), I, Zagreb, 1951, str. 347—566; *Neke etimologičke i semantičke bilj.* ZRFFZ, III, Zagreb, str. 110—111; *Étymologie populaire comme déformatrice des noms grecs et latins dans la nomenclature ichtyologique de l'Adriatique orientale*, Godišnjak Balkanološkog instituta, I, Sarajevo, 1957, str. 33—54; *Alcuni tipi di incroci linguistici neolatino-slavi*, Studia Romanica Zagradiensia, br. 3, Zagreb, 1957, str. 31—44; *Contributions dalmates au Romanisches Etymologisches Wörterbuch de W. Meyer-Lübke*, Revue de Linguistique Romane, XXI, Paris, 1957, str. 249—269; *Nouvelles contributions au REW de W. Meyer-Lübke*, Studia Romanica et Anglica Zagradiensia (SRAZ), br. 7, Zagreb, 1959, str. 17—34; *La forme du latin CLUPEA. Champs morphosémantiques d'un nom adriatique de l'aloise*, SRAZ, br. 15—16, Zagreb, 1965, str. 41—48; *Le grec et le dalmate*, Zeitschrift für Balkanologie, br. 5, Wiesbaden, 1967, str. 203—223, itd.

odlaziti na teren itd. Na poticaj svoga prijatelja dr. ing. Šime Županovića, biologa i stručnjaka za ribarstvo, autor je odlučio nazivlje morske faune prikupiti tako da se može prikazati u obliku atlasa. U toku gotovo tri desetljeća uspio je ispitati 170 točaka na jugoslavenskoj obali Jadrana i prikupiti oko 7 000 naziva za ribe i druge životinje iz mora, vodeći pritom računa da podjednako bilježi nazive za bezvrijedne životinje kao i za gospodarski ili drugačije važne ribe; pokazalo se, naime, da upravo za beznačajne životinje često nastaju bogati sustavi naziva. No prikupljanje naziva na terenu (o tome kako je taj dugotrajni, složeni i mukotrpan posao obavio autor također izlaže u predgovoru) bilo je samo predradnja za lingvističku i etimološku analizu naziva morske faune.

* * *

Građa za to djelo prikupljena je po načelima po kojima se prikuplja građa za jezične atlase, dakle sa svrhom da se za stanoviti broj odabranih punktova nazivi određenih predmeta i pojava mogu sinoptički prikazati na kartama. Iako ta golema građa nije prenesena na karte (u drugom svesku knjige, str. 199 — 407, navedeni su svi prikupljeni nazivi pojedinih riba, s točnom oznakom punkta na kojemu se pojavljuju), to je dosada na jugoslavenskom području najopsežnija objavljena građa koja je prikupljena po metodi lingvističke geografije, a ujedno — koliko znamo — i najopsežnija dosada objavljena građa za atlas talasozoonima u svijetu. Kartografiranje te građe posve je tehničko pitanje, pa je ona, ustvari, pravi atlas talasozoonima na jugoslavenskoj strani Jadranskog mora. Samo je po sebi razumljivo da se, mutatis mutandis, nazivi mnogih bića iz mora ponavljaju na većem broju ispitanih punktova, kao što se događa da na cjelokupnom ispitanom području za stanovitu ribu ili drugu morsku životinju naiđemo na samo nekoliko različitih naziva. Zbog toga se pri obradi prikupljene građe nudilo načelo etimološkog rječnika, tj. da se svaki naziv (sveden, naravno, morfološki i fonetski, na stanoviti »normaliziran« oblik) obradi u svojem abecednom redosljedu kao zasebna natuknica. Koliko god takvo rješenje može, zbog jednostavnosti mehaničkog načela abecednog redosljeda, biti zamamno, autor se za nj nije odlučio; ono bi zahtijevalo mnoga ponavljanja, a takav pristup, unatoč etimološkim obavijestima o pojedinim nazivima, ne bi dovoljno isticao neke opće zakonitosti i konstante u davanju imena životinjama iz mora, odnosno ne bi mogao dovoljno voditi računa o svim čimbenicima koji utječu na tip imenovanja. Opće su zakonitosti bitne i zato što je, kako ističe autor, »nazivlje talasofaune neobično nestalan dio leksika kojemu je trajanje u obrnutom razmjeru s afektivnošću koja ga ispunja« (sv. I, str. 10), pa se mnoge pojedinačne denominacije ne bi mogle razumjeti ni valjano protumačiti kada u tako zatvorenoj leksičkoj vrsti kao što je nazivlje za talasofaunu ne bismo poznavali opća načela davanja imenâ. Koliko je god autor zaljubljenik u more i poznavalac života u moru, istodobno je on po profesionalnoj formaciji lingvist koji je svjestan da je svako pojedinačno etimološko tumačenje to vrednije što je bolje potkrijepljeno općelingvističkom teorijom, a da je jednako tako dugo svakoga pojedinačnog istraživanja, ako ono doista želi biti znanstveno, da opću teoriju stalno provjerava i dorađuje. Zbog svih tih razloga autor je odlučio cjelokupno pobilježeno nazivlje podijeliti na niz skupina, i to skupina koje se

mogu okarakterizirati stanovitim značajkama (boja, oblik, vrijednost itd.) na temelju kojih ih ljudi na stanovit način i nazivaju. Autor je tako prikupljenu građu obradio u 45 različitih poglavlja (evo naslova nekih od njih: *Ribe prijanjalice*, *Pas i mačka*, *Plosnata divlja riba*, *Plosnata fina riba*, *Lijepa riba*, *Ružna riba*, *Cunovata riba*, *Zmijolike ribe*, *Ribe glasalice*, ..., *Najtraženija riba*, ..., *Meka riba*, *Ribe u paru*, ..., *Stoimene ribice*, ..., *Letačice i skakačice*, ..., *Zanemarive i rijetke ribe*; .... *Puževi*, ..., *Priljepci*, ..., *Morski sisavci i gmazovi*, zatim: *Cipal*, ..., *Tunina*, ..., *Gere*, ..., *Sardele i sitna plava riba*, ..., *Bukva i salpa*, ... itd.). Pošto je u uvodnom poglavlju (*Osnovne značajke postanja i strukture našeg nazivlja jadranske talasofaune*, sv. I, str. 17 — 38), opirući se na modernu lingvističku teoriju, osobito semantiku i etimologiju, obradio neka opća izravno relevantna pitanja (npr. *Talasozonim kao jezični znak*, str. 18 — 23; *Poznavanje stvari — važnost zooloških opisa*, str. 33 — 34; *Porijeklo talasozonima*, str. 35 — 38), na idućih više od 650 stranica pisac za svaku pojedinu skupinu (dakle u 45 poglavlja) obrađuje same nazive, trudeći se podjednako objasniti pojedinačne oblike naziva i opće zakonitosti i strukture denominacije kakve se u danoj skupini daju izdvojiti. Premda od skupine do skupine ima dosta značajnih razlika (od broja riba do broja naziva, različite značajke i jedinki i skupina, različit odnos govornika prema njima itd.), svako je poglavlje, mutatis mutandis, organizirano na isti način, što uvelike povećava mogućnost snalaženja u toj golemoj građi. Iako su neke skupine izdvojene na temelju posve subjektivnog stava davalca imena (autor stalno upozorava na razliku između znanstvene taksonomije, koja je objektivna, i pučke, koja je površna, impresionistička i afektivna), svakoj analizi pučkog nazivlja prethodi sažet ali što točniji zoološki opis (iz ihtiološke literature) svih bitnih značajki pojedine jedinke ili pojedine skupine, a samo se po sebi razumije da se posebna pozornost posvećuje upravo onim objektivnim značajkama koje jezični potrošači, govornici, najlakše uočavaju pa im pri denominaciji i mogu poslužiti kao poticaj, odnosno kao »logičko« opravdanje upotrijebljenom imenu. Poznato je, s druge strane, da je u pogledu pomorskog i ribarskog nazivlja Sredozemno more oduvijek upućivalo na stanovite oblike jezične konvergencije, na stanovite zajedničke postupke davanja imena u genetski i tipološki vrlo raznorodnim jezicima. Autor zato pomno prati nazivlje talasofaune na cijelom mediteranskom prostoru danas i, koliko je moguće, u proteklim razdobljima. Posebno je brižljivo prikupio nazive za određene vrste i jedinke kod starih grčkih i latinskih pisaca. Naime, upravo se u toj građi nebrojeno puta pokazalo da su prastari nazivi (grčki i latinski, ali i predgrčki i predlatinski) nadživjeli na našoj obali sve etničke, kulturne i jezične mijene, ili pak, u drugim slučajevima, kada i nema materijalne veze među starim i novim nazivima (kada tradicionalna etimologija ne bi, dakle, na temelju fonetskih kriterija uspjela ni uspostaviti etimološku vezu), da postoji vrlo jasna podudarnost, ili čak identičnost u davanju imena ribama kod starih naroda i danas duž naše obale. U okviru istog reda stvari (za ljude je more odvajkada bilo nešto što spaja, put *par excellence*, pa nije slučajna etimološka veza između grč. *πόντος*, more, i slav. *рѣть*, hrv. *put*) autor također pomno vodi računa o tome da se pojedine ribe zovu na isti način ne samo na Sredozemlju, kojemu je Jadran zaljev, nego i na ostalim morima. Tako je više puta mogao utvrditi da, s jedne strane, na relativno malim prostorima duž naše obale i otoka možemo naići na vrlo

raznolike strukture denominacija, ali da u nekim drugim slučajevima jednako tako, i unatoč materijalno različitoj jezičnoj gradnji, na Mediteranu nalazimo za stanovite ribe takve nazive koji se temelje na vrlo sličnim ili čak na identičnim denominacijskim postupcima i poticajima. Zato je posebno dragocjena golema građa talasozoonima (na 36 jezika) koju je autor, radi komparacije, prikupio ne samo za Sredozemno more, nego i za druga mora. Same pak nazive pisac etimološki ne objašnjava polazeći od njihova glasovnog oblika (zbog raspršivanja gradnje time bi se izgubile iz vida stanovite opće značajke), nego ih obrađuje polazeći od denominacijskog poticaja, odnosno od osnovnog sema na kojemu se, prvotno, temelji naziv. Tako se u 2. poglavlju *Pas i mačka* (sv. I, str. 49 — 67) nakon uvodnog dijela nazivi za pse i mačke (NB: za ihtiologe su i mačke psi) obrađuju prema osnovnom semu na kojemu se temelje pojedina imena: na semu »pas« temelje se nazivi *pas*, *morski pas*, ali i *kučak*, *kuja*, *kuculin*, *čukov*, *čukas*, *kanja*, *kaina*, *kanjigula* (*karakul*), *pešekan*, *pešekanja*, *pešikan* itd. te *brek*, bez obzira na to odakle pojedini naziv s tim značenjem potječe (sv. I, str. 52 — 53). Na semu, značenjskom poticaju, »modar« temelje se hrvatski nazivi *modrulj*, *modrulj*, *modruja*, *modrújak*, *modrenjak*, *modrun*, *modralj*, *modri pas*, kao i nazivi u drugim jezicima, npr. engleski *blue shark*, nizoz. *blauwe haai*, njem. *Blauhai*, fr. le *bleu*, peau *bleue* itd. (sv. I, str. 53). Autor dalje navodi nazive kod starijih ihtiologa i klasičnih pisaca, gdje se imena morskih pasa temelje na grčkom pridjevu $\gamma\lambda\alpha\upsilon\kappa\acute{o}\varsigma$ (sinji, zelenkast), da bi zatim protumačio kako se hrvatski nazivi *gluhač*, *gluhi pas* ne mogu semantički ispravno protumačiti hrvatskim elementom *gluh*, nego je *gluh* prilagodba grčko-latinskoga (za govornike posve neprozirnoga) oblika najbližem raspoloživom hrvatskom izrazu (str. 53). Posrijedi je dakle, u osnovi, tzv. pučka etimologija. Na sličan način autor analizira i niz drugih naziva za morske pse i morske mačke, odnosno u pojedinim skupinama naziva nastoji otkriti one osnovne slike koje su se nametale govornicima pri davanju stanovitih naziva. Ne valja pritom smetnuti s uma da gotovo svaka skupina životinja iz mora ima neke svoje specifične značajke, ili specifične kutove pod kojima ih govornici promatraju, pa ovisno o tome i pojedina poglavlja, naravno, bivaju, unatoč općem načelu, drugačije organizirana. Na primjer, broj naziva za neku vrstu ili ribu ovisi o razvijenosti ribarstva na nekom punktu: govornici razlikuju onoliko naziva koliko njima funkcionalno treba, a ne onoliko koliko ima vrsta ili jedinki. Za plosnatu finu ribu narod razlikuje mnogo manje vrsta nego što su to utvrdili ihtiolozi, pa ima i manje naziva (str. 90), a sitnija i manje vrijedna riba, pak, potiče često afektivne nazive koji se kreću prema opscenom (str. 90). Subjektivna ocjena neke ribe kao »lijepe« urodila je mnogobrojnim nazivima, najčešće afektivnima, npr. za *kneza* koji je ekonomski i kulinarski beznačajna riba (oko 50 naziva). Bogatijih boja i veća riba (za narod ženka) zove se *donzela*, *vladika*, *gospica*, dok se manja i skromnijih boja (za narod mužjak) zove *knez*. Upravo je boja najčešći pokretač u stvaranju naziva: *zelenka*, *zeleni kinez*, *zelenka napisana* (= »šarena«), *modraljica*, *žutra* (po pučkom tumačenju dovedeno u vezu s nazivom »žut«), *crvenka*, *crljenka*, *zlatac* i dr. Zanimljivo je i to da samo afektivnost i pogrešna pučka etimološka povezivanja mogu objasniti naše varijacije od tal. *donzella* (*dunzela*, *donzula*, *dunzula*, *danzula*, *zunzela*, *zanzolina*, *duzela*, *družela*, *druzela*, *drunzela*), a one se ne bi dale objasniti »fonetskim zakonima«. Drugi su pokretač u davanju naziva položaji u društvenoj hije-

rarhiji ili pak stanovit tip odore na koje riba podsjeća: *knez* i *knezica* (u različitim fonetskim i derivacijskim varijantama), *vladika*, *kralj*, *banica*, *general*, *oficir*, *serdar* ... Svemu tome treba dodati i niz drugih naziva koji se temelje na drugim slikama. Nevrijedna riba, koja se ne upotrebljava za prehranu i koja nema neke druge ekonomske vrijednosti, imat će, naravno ako je česta, velik broj različitih naziva, ali se svaki od njih upotrebljava na skučenom arealu; ta se imena stalno i brzo mijenjaju, najčešće su afektivna i fonosimbolička, a vrlo im je teško naći prava tumačenja i za izraz i za sadržaj (str. 125). Premda ima oko 400 vrsta *Blenniidae* ili *mačkulje*, one na ispitanim punktovima obično bivaju predstavljene samo jednim nazivom ili pak dvama nazivima (imena kojima je u osnovi sem »slina« ili »kresta«, »kokot«, pejorativni i opsceni nazivi, imena od oznake staništa); zauzvrat, od točke do točke postoje velike razlike u biranju rješenja.

* * *

Nije u ovakvu prikazu mjesto ni da dalje ilustriramo denominacijske tipove ni da ulazimo u pojedinosti koje se vežu uz stanovite nazive; pokušat ćemo, na kraju, navesti neke opće značajke geografije, prvorazredan je lingvistički doprinos. Koliko znamo, ni za jedno more svijeta nazivi riba i drugih životinja iz mora nisu prikupljeni ni u tako gustoj mreži točaka ni s takvom pomnjom i iscrpnošću. Takva građa nema samo veliku lingvističku, nego i izvanrednu kulturno-povijesnu vrijednost; upravo u takvu sustavu terminologije na poseban se način zrcali kulturna i civilizacijska prošlost Jadrana i Mediterana, pa bi već i građa sama za sebe, tako prikupljena i bez ikakve posebne obrade, bila prvorazredan prilog lingvistici. Ako pak imamo na umu da je ta golema građa usko i vrlo temeljito lingvistički obrađena, posebno sa stajališta semantike i etimologije, onda pojavu Vinjine »Jadranske faune ...« s punim pravom možemo smatrati prvorazrednim događajem u našoj lingvistici. Shvativši da na tako specifičnom leksičkom korpusu ne bi pomoću metoda tradicionalne etimologije mogao naći odgovore na mnoga pitanja, autor je sustavno polazio od načela i dostignuća suvremene lingvističke teorije, posebno semantike. Da bi rekonstruirao etimološke karike, on sustavno proučava sve one faktore u životu ljudi s mora, posebno ribara, i one značajke samih riba koje su mogle poslužiti kao poticaj za denominaciju. Iako nikako ne niječe vrijednost »glasovnoj etimologiji« (da nije vrstan poznavalac tradicionalne etimologije, ne bi ovako stvaralački mogao primjenjivati ni dostignuća suvremenih etimoloških učenja), pisca toga djela zanima prije svega kako da pronikne u strukturu denominacije morske faune. Takvo poniranje u građu, kao i savršen pregled nad geografskom distribucijom naziva, omogućuje profesoru Vinji da dođe do pouzdanih etimoloških rješenja i ondje gdje bi se po drugim metodologijama traženje rješenja činilo beznadnim. Velika je kvaliteta toga djela i to što autor jasno luči ono što nedvojbeno može dokazati i ono što je siguran od onoga što je samo pretpostavka i onoga što se ne može riješiti. Za razliku od mnogih etimoloških studija iPERTOARA u kojima se za svaku natuknicu mora po svaku cijenu naći rješenje, u toj se knjizi, kada je to nužno, uvijek jasno navodi: »ne možemo utvrditi«, »ne znamo«, »možda ...« itd. To je bilo važno napomenuti i zato što je pučki sustav imenovanja riba (za razliku od objektivnog znanstvenog nazivlja) ka-

otičan i često protuslovan, subjektivan i, osobito za neke skupine, nestalan, pa treba raspolagati velikim brojem najrazličitijih obavijesti da bi se i u njemu mogle otkriti zakonitosti i načela organizacije; a te se obavijesti najlakše prikupljaju ako dobro poznamo more i život u njemu, kao i kulturni i civilizacijski ambijent ljudi na njegovim obalama. A ta dva sveska doista su imponantno svjedočanstvo o autorovu svestranom i istančanom poznavanju svih realija vezanih uz more, i to na svim njihovim razinama.

Napokon, osim lingvističke i filološke interpretacije građe, u toj knjizi možemo lako uočiti i dimenziju teoretskog djela o etimologiji i o udjelu semantike u etimološkim analizama. O etimologiji ima vrlo malo općih i teoretskih studija (metoda se brusila na praktičnim analizama) pa je zbog toga još važnije uočiti da autora, od početka do kraja knjige, ne zanima samo razrješavanje konkretnih etimoloških problema, nego iz svojih postupaka i rješenja sustavno nastoji izdvojiti opća načela etimologijske analize koja će se moći primijeniti na bilo koji jezik. S knjigom profesora Vinje naša je lingvistika dobila djelo o etimologiji i strukturi nazivlja, praktično i teoretsko, koje može odoljeti i najstrožim kriterijima znanstvenog vrednovanja. Takva djela pretpostavljaju stanovitu hermetičnost i dosta visok stupanj čitaočeve upućenosti i u građu i u metodologiju. I u toj knjizi ima nezaobilaznih tehničkih elemenata koji laiku, nelingvistu, otežavaju pristup. No kada se svlada potreban minimum tehničkog aparata, pred nama ostaje tekst, jasan i čitak, koji je kadar prikovati pozornost svakoga tko se zanima za more i za vezu između čovjeka i mora.

A L'OCCASION DE LA PUBLICATION
D'UN LIVRE IMPORTANT SUR L'ÉTYMOLOGIE

Résumé

Une présentation sommaire du développement de l'étymologie en tant que discipline linguistique est suivie par un aperçu de l'évolution des études étymologiques en Croatie et dans les pays slaves du Sud. L'auteur s'arrête tout brièvement aux études étymologiques concernant les romanismes, et tout particulièrement les éléments dalmates, dans les parlers croates de la zone adriatique, pour passer ensuite à la présentation, plus détaillée, des caractéristiques externes du livre de V. Vinja *Jadranska fauna. Etimologija i struktura naziva, I—II*, ainsi que des circonstances dans lesquelles cette oeuvre a été conçue et réalisée. La partie centrale de l'article tâche de mettre en relief — à l'aide, aussi, d'un certain nombre d'exemples — la méthode de recherche étymologique que V. Vinja a appliquée dans son livre, ainsi que les principaux types de dénomination isolés grâce à cette méthode. L'article se termine par un jugement sur la valeur de ce livre au point de vue de la méthode des recherches étymologiques, ainsi qu'au point de vue de l'histoire linguistique de l'Adriatique et de la Méditerranée.